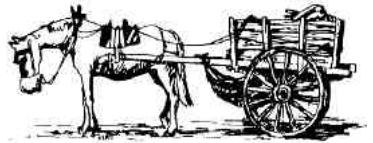

De Rosdoek

De Timmerman.

Het minder word betracht, Het meerder niet bedacht.

De Rosdoek 136 · December 2010

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”

De boeken die besproken worden in
de boekenplank zijn verkrijgbaar bij

De Boekenlegger

Ook voor uw buitenlandse bestellingen bent u
bij ons van harte welkom

Nieuwstraat 28A 5521 CC Eersel
Tel.: 0497-512551 Fax.: 0497-513179
www.de-boekenlegger.nl info@de-boekenlegger.nl

*Voor al uw thuiszorg en
hulp in de huishouding,
bel Zorgcentrum Merefelt !*

Zorgcentrum Merefelt

*Zorgcentrum Merefelt maakt deel uit van de
Regionale Stichting Zorgcentra de Kempen
Bezoekadres: Parklaan 2, 5504 GB Veldhoven
Mooier Merefelt rekeningnummer Rabobank West*

*www.rszk.nl
Tel.: 040-253 50 40
1345 79 445.*

Afb. voorzijde: De timmerman uit het boek “Het menselijk bedrijf”
van Johannes en Caspaares Luiken, 1694

De Rosdoek 136

December 2010

Meten bij de veldartillerie, deel 2

Martien van Zoeren 4

Sprokkelen in familienamen van Eersel

Harrie Grielen 15

De excursie naar Geel

Kees Cornelissen 22

Vindplaats Romeinse brug

Leo Brok..... 26

Heemkundig allerlei

Kees Cornelissen 30

De Rosdoek is een uitgave van

Heemkundige Studiekring “De Acht Zaligheden”.

Verschijnt 4 x per jaar. Volgende nummer in maart 2011.

ISSN 1384-086X

Redactie:

H. Backbier, Vessem, 0497 - 591451

K. Cornelissen, Eersel, 0497 - 512208

H. Grielen, Eersel, 0497 - 512897

A. Kockx, Veldhoven, 040 - 2531596

P. Vermeulen, Veldhoven, 040 – 2531817

E-mailadres redactie: p.vermeulen40@upcmail.nl

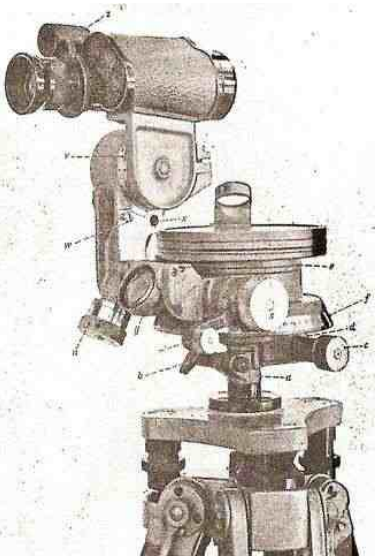
Secretaris: P. Hooijmaijers, 0497 - 515144, E-mail: p.hooijmaijers@planet.nl

Website: www.hskdeachtzaligheden.nl

METEN BIJ DE VELDARTILLERIE

Deel 2. De jaren direct na de tweede wereldoorlog

In de nadagen van de Tweede Wereldoorlog werd in Londen door de geallieerden overlegd over de vraag, hoe een dreigend machtsvacuüm na afloop van de oorlog diende te worden opgevangen. Tijdens dit overleg werd door de regering in ballingschap gekozen voor een nieuw te vormen leger naar Engels model, waarvan de artillerie werd uitgerust met Engels geschut.

De boussole hoekmeter.

Na de oorlog werd dit uitgevoerd, maar van het vervullen van taken in Europees verband, waarvan in het overleg sprake was, kwam niets terecht door de politieke ontwikkelingen in het huidige Indonesië. Het nieuwe leger werd onmiddellijk aldaar ingeschakeld, uitgerust met de resterende materialen van het KNIL en ander aangevoerd of

buit gemaakt geschut en instrumenten. Het KNIL beschikte vanaf 1935 wel over een vergelijkbaar kompasrichttoestel genoemd de boussole-hoekmeter¹. Vanaf augustus 1949 keerden de troepen huiswaarts en op 27 december 1949 werd Indonesië formeel zelfstandig. Ondertussen was de krijgsmacht opnieuw aan een reorganisatie toe door het toetreden van Nederland tot de NAVO in 1949, om de expansie van de communistische Sovjet-Unie en haar

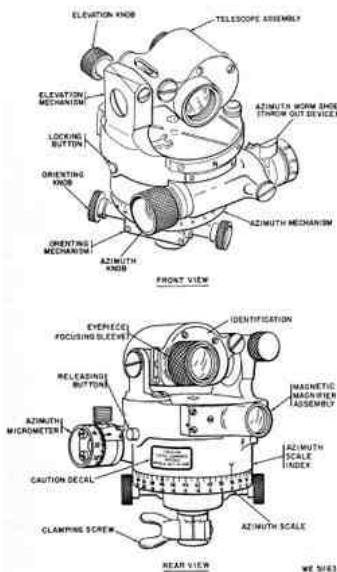
¹ *Beknopte handleiding tot kennis der Artillerie 1935*. Afkomstig van Nederlands Artillerie Museum, 't Harde

medestanders, vanaf 1955 bekend onder de naam Warschau-Pact, een halt toe te troepen. De koude oorlog en de bijbehorende wapenwedloop was een feit. Met de Verenigde Staten als grootste bondgenoot en wapenleverancier, werd onze landmacht vanaf 1950 naar Amerikaans model ingericht. De houwitsers waar ik in 1959 mee te maken kreeg, waren dan ook van Amerikaanse makelij en ongeveer 10 jaar eerder in gebruik genomen. Ze zijn tot 1994 in ongewijzigde vorm bij de artillerie actief geweest en in 2001 gesloopt.²

Dat het richten van kanonnen een probleem kon zijn bleek bij de in ingebruikname van de centuriontanks vlak na de oorlog. De Engelse producenten hadden als oplossing aan de loop van het kanon van deze tank een machinegeweer gekoppeld. Dit machinegeweer vuurde lichtkogels af, als deze het doel troffen werd het kanon afgeschoten.

Instrumenten na de tweede wereldoorlog

Tijdens de oorlog waren bij de Engelse artillerie twee soorten kompasricht-toestellen in gebruik, de Aiming Circle M1 (zie tekening) en in 1943 de Aiming Circle nr. 7. (zie tekening volgende blz.) Het grootste verschil bestond uit de vorm van de kijker. De kijker van de M1 bestond uit de rechter helft van een militaire prismakijker, vergelijkbaar met de Zeiss-producten en de boussole-hoekmeter van het KNIL van voor 1940.

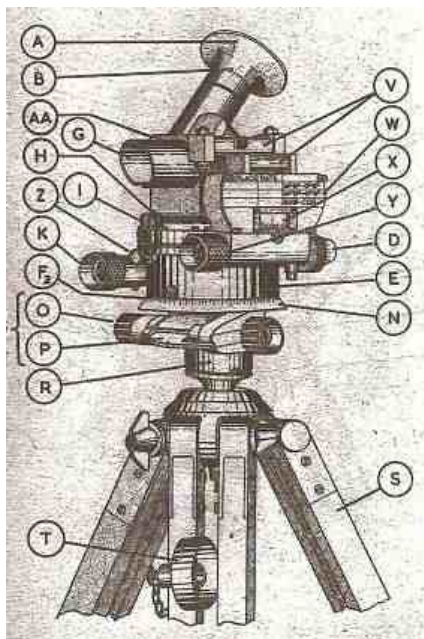
² Harry P.M.Clerx, *Wat produceerde Nedinsco in het verleden*. P. 78. Venlo 2007

De nr. 7 had een geknikte kijker, door de Engelsen elbow-tube genoemd. De militaire staf van het Ministerie van Oorlog liet in 1946 een ontwerp-voorschrift samenstellen, waarin de nr. 7. te herkennen is³. Ditzelfde was ook al gedaan in 1944 in opdracht van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene (1941-45)⁴. Nu de perikelen in Indonesië voorbij waren, kon in 1950 de opbouw van Nederland en van zijn leger pas echt op gang komen.

*Kompasrichttoestel
Aiming Circle nr. 7*

De dienstplichtige militairen kregen te maken met Engelse en Amerikaanse wapens. De daarbij behorende instrumenten en schootstabellen waren verschillend qua graadverdeling, zodat telkens omgerekend moest worden. Dit was een bron van tijdverlies en fouten. In 1954

verscheen een uitvoerige instructie door de Inspectie Technische Dienst voor de instrumentmakers om een KRT en een kompas te vervaardigen, welke o.a. de M1 minutieus omschreef⁵. De afgebeelde plaatjes waren rechtstreeks uit de Engelse instructie overgenomen.

³ Min. van Oorlog. Artillerie, *Ontwerp-voorschrift Kompasrichttoestel No's. 1, 2 en 3.* 1946. Legermuseum Delft.

⁴ KNB. Pr. Irene. *Artillerie Meet- en richtinstrumenten. Het Kompasrichttoestel No. 7.* *Ontwerp.* Legermuseum Delft

⁵ Inspectie Technische Dienst, *Instrumentmakers Kompasrichttoestel M1, enz. Techn. Handleiding 1954.* Idem

Kennis over de Engelse instrumenten-fabricage was aanwezig, omdat in 1949 een glasslijper van de verificatie een opleiding had gevolgd bij Barr & Stroud in Glasgow, een specialist in defensie-optica⁶. Verificatie was een onderdeel van de marine, waar o.a. instrumenten werden hersteld en gecontroleerd. De productie van het instrument werd door de Artillerie Inrichtingen Hembrug ter hand genomen en voorzien van een randverdeling in duizendsten, welke in NAVO verband was afgesproken; sommige exemplaren werden met de oude graden bedrukt, om de Engelse houwitsers van passende gegevens te

voorzien. Het toestel kreeg het nummer A1-56 en was het KRT waar ik in 1959 mee te maken kreeg. (zie foto) Tijdens transport bleef het compacte toestel op het ingeschoven statief zitten en samen zaten ze in een schuin toelopende canvas zak met een brede leren deksel om het KRT te beschermen. Met behulp van de leren sluitriem kon je het geheel op je rug slingeren en meenemen.

KRT A1-56.

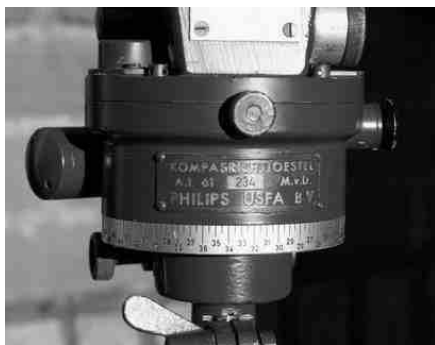
In 1971 werd tussen de Staat der Nederlanden en Philips Usfa een overeenkomst⁷ gesloten m.b.t. kijkers en richtinstallaties van de Koninklijke Landmacht. Usfa betekent ultra-sone fabrieken. Deze Philipspoot was kort na de Tweede Wereldoorlog in overleg met de overheid opgericht om defensie-technieken te ontwikkelen in de door de staat geconfisqueerde Duitse bedrijven. Deze industrie moest namelijk weer geheel opgebouwd worden omdat de fabrieken geheel leeg geroofd waren. Wegens een crisis in de Helmondse textiel industrie in 1971 werd ten behoeve van de werkgelegenheid door Philips Usfa een vestiging aldaar geopend, waar optische

⁶ Drs. L van der Ent, *150 Jaar Goed In Zicht*, P. 49. Katwijk 2007

⁷ Defensie DMKL/DKMG No.173, *Kijkers en Richtinstallaties 1971*

instrumenten en nachtkijkers werden samengesteld, evenals in de vestiging te Rijswijk⁸. Uit een van deze twee fabrieken moet mijn eigen instrument de A1-61 afkomstig zijn. De handleiding was in 1974 uitgegeven⁹. Omdat de vestiging Helmond in 1976 gesloten werd en de andere vestigingen werden verzelfstandigd of overgenomen door andere bedrijven, veronderstel ik, dat mijn toestel tussen 1974 en 1976 werd vervaardigd. Exact hetzelfde model was al in 1963 in gebruik genomen, gezien de handleiding van dat jaar¹⁰. Alleen de fabrikant was een andere nl. de Artillerie Inrichtingen Hembrug. De A1-61 komt in grote trekken overeen met de Engelse nr.7, die zoals reeds werd vermeld al in 1946 in het Nederlands werd omschreven.

De A1-61 rechts op de foto met onderstaand een detail van het merk- en typeplaatje.

⁸ www.wikipedia.org/wiki/Philips-USFA

⁹ Koninklijke Landmacht, *Technische handleiding*

Kompasrichttoestelsamenstel A1 61, enz. 1974. Legermuseum Delft

¹⁰ Koninklijke Landmacht, *Kompasrichttoestel. %overdeling, A1-61 cpl. enz. 1963.* Legermuseum Delft

Het KRT A.I. 61 ¹¹

De inzetbaarheid is volgens de handleiding op drie plaatsen mogelijk.

- a. Bij de veldartillerie om de richting van de vuurmonden te bepalen.
- b. Bij de luchtdoelartillerie voor de oriëntatie van radarinstallaties.
- c. Bij de infanterie voor de richtingsbepaling van mortieren.
- d. Verder leent het zich voor eenvoudige topografische metingen.

De kenmerken van mijn toestel zijn:

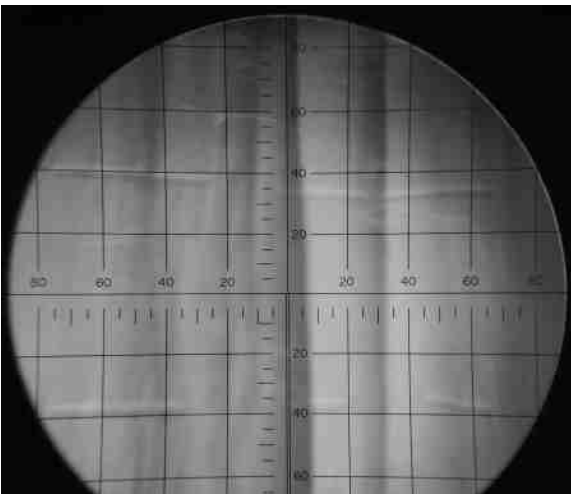
1. De militaire randverdeling in 6400‰, waarvan de vertikale rand een bereik heeft van bijna een kwadrant (artillerie-traditie), verdeeld in 1100‰ elevatie en 400‰ depressie. (Deze verdeling is op de buitenkant aangebracht)
2. De richtkijker is onder een hoek van 135° geknikt, zodat doorgaans geen extra hulpmiddelen nodig zijn voor het waarnemen van hemellichamen of lichtkogels (Een zonnefilter is aanwezig).
3. Op het uittredende kijkerdeel is een buisniveau, dit is een langwerpige waterpasbel, aangebracht voor de bepaling van een acceptabele hellingshoek.
4. De micrometerschroef voor de horizontale richtingsmeting kan losgekoppeld worden door deze naar buiten te scharnieren. Hierdoor komt de verticale as vrij en kan de grove instelling van de gewenste richting worden gerealiseerd. Na het los laten veert de knop terug in zijn uitgangspositie en kan voor de fijninstelling worden gebruikt.
5. De kruisdraden van het toestel dat ik in 1960 bediende, zijn nu het hart geworden van een ruitennet, dat je ziet als je door de kijker kijkt, waarvan iedere zijde een hoek vertegenwoordigt van 20‰. De maximale hoek binnen het cirkelvormig beeld bedraagt 80‰ vanuit het hart van deze zogenaamde graticule. (Uitleg op de volgende blz.)
6. Op het voetstuk, dat op het statief geschroefd wordt, zit

¹¹

Zie 20

een kogelscharnier met klemschroef. Aan de bovenkant van de kogel zit een ronde koperen staaf, die draaibaar past in de uitsparing van de verticale as van het KRT en kan met een klemschroef vastgezet worden. Dit onderdeel wordt het opzetstuk genoemd. Door het doosniveau (een ronde waterpasbel) van het toestel te gebruiken, kan het toestel via het kogelscharnier horizontaal gesteld worden. Er bestaat ook een uitvoering van dit opzetstuk met een stelschroevenblok in plaats van het kogelscharnier.

7. Om het mogelijk te maken met een ander toestel op het KRT te richten is een opzetbaakje aanwezig, dat past op de kop van het instrument. Dit baakje is hol en biedt plaats voor een verlichtingslampje, dat een soort reflector beschijnt, zodat ook in het donker op het KRT gericht kan worden. Er zijn twee verschillend gevormde reflectoren aanwezig, ieder met drie kleurenfilters toegerust om de gebruikers duidelijkheid te verschaffen, welk richtpunt het juiste is. Hetzelfde lampje wordt gebruikt om de aflezing van de rand te zien, die op de buitenkant is aangegeven. Een tweede lampje kan op de kijker geschoven worden om de graticule (zo wordt het ruitennet in de kijker genoemd) te verlichten.

De graticule. De raster-lijnen hebben een onderverdeling van 20%. De kleinste maatstreep stelt 5% voor.

8. De magneetnaald kan ontgrendeld worden en heeft één vast instelpunt, dat correspondeert met de vizierlijn. Door de gewenste randaflezing van te voren in te stellen en het toestel om de koperen ronde staaf in de verticale as te draaien, kan men deze aflezing met het magnetisch noorden laten samenvallen en daarna georiënteerde richtingen meten. Bij een toestel in ruste is de magneetnaald altijd vergrendeld.
9. Aan de onderzijde van de richtkijker is een rode afdichtingsnippel aangebracht; deze dient voor het vullen van de kijker met stikstof onder een overdruk van 0.17 atm. om de invloed van inwerkend vocht tegen te gaan.

Het instrument heeft een hoogte van 17cm. zonder en 23 cm. met onderstel. De lengte van de kijker is 10 cm. Voor het filter komt daar nog 1,5 cm. bij.

Toelichting

De militaire randverdeling van 6400 duizendste stamt uit de tijd van na de Franse revolutie, toen men alle meetgegevens in het tientallig decimaal stelsel wilde uitdrukken, bij voorkeur gekoppeld aan de meter. Een hoek van 1 duizendste, aangegeven met het ‰ teken, komt afgerond overeen met een verschil van 1m. op een afstand van 1 km; of als een soldaat de voor- en achterzijde van een tank van 6 m. lang in zijn kijker ziet onder een horizontale hoek van 3 ‰, betekent dit, dat de tank staat op een afstand van ca. 2 km.

Als het instrument opgesteld staat zijn er 3 mogelijkheden om te verdraaien, 2 om de verticale as en één om de horizontale as. De eerste draaiing om de verticale as gaat om de ronde koperen staaf van het opzetstuk en de tweede direct boven de randverdeling. Beide draaiingen kunnen vastgezet worden en bijgesteld met een fijnstelschroef. Op de fijnstelschroef boven de randverdeling is een onderverdeling in 100 ‰ aangebracht; dit noemt men een micrometerschroef. De draaiing om de horizontale as om de kijker omhoog of omlaag te laten gaan, staat vast en kan alleen met een micrometerschroef versteld worden.

De opzet van de meting

De meest eenvoudige en meest gebruikte vorm is de veelhoeksmeting. Men begint op een al eerder in cm. bepaald vast punt, welke in een lijst staat aangegeven (de triglist). Dit kan bv. een hectometerpaaltje langs een weg zijn of de hoek van een putdeksel. Daarna wordt een route van rechte lijnstukken uitgestippeld om zo snel mogelijk bij het nulpunt van de batterij te komen. Dit uitstippelen wordt zichtbaar gemaakt met korte rood/witte baken. De lengte van de lijnstukken wordt met de meetband in de looppas gemeten. De hoeken tussen de lijnstukken onderling en de noordrichting worden met het KRT gemeten. Daarna worden de meetresultaten omgerekend naar coördinaten van het nulpunt in cm. met behulp van een rekenschijf of mechanische rekenmachine.

Het meten met het KRT

Eerst wordt het statief stevig boven het punt gezet. Daarna komt het onderstuk verschuifbaar op het statief te staan. Met behulp van een schietlood wordt het hart van het onderstuk precies boven het punt geschoven en het onderstuk vastgeschroefd. Nu wordt het toestel zelf op de koperen verticale staaf geschoven, die door een kogelscharnier met het onderstuk is verbonden. Het toestel wordt horizontaal gezet door het te kantelen op het kogelscharnier met gebruik van de ronde waterpasbel en vast gezet door een klemschroef op het kogelscharnier. Nu kan het meten beginnen.

De blokkeerknop van de magneetnaald wordt uitgetrokken en het toestel verdraaid om de ronde koperen staaf tot men door het venster ziet, dat de naald bij het begin 0 van de randverdeling is beland. De klemschroef om de staaf wordt vastgezet en met een fijnstelschroefje wordt de naald precies in een wigvorm gedraaid, die men kan bekijken door een loupe. De blokkeerknop wordt losgelaten en het hart van de kijker is nu op het magnetisch noorden gericht. (De mogelijkheid bestaat om de afwijking van het magnetisch noorden met het noorden van de kaart in de stand van het toestel te verwerken, doch dit wordt niet gedaan en later als correctie tijdens het berekenen aangebracht.) Vervolgens wordt de verende micrometerschroef naar buiten getrokken en de kijker naar de

rood/witte baak gericht, de schroef losgelaten en door deze te draaien de verticale hartlijn in de kijker precies op het midden van de baak gesteld. De aflezing op de randverdeling en de micrometerschroef wordt in een formulier genoteerd. Daarna wordt het toestel en het statief opgenomen en naar de volgende baak gebracht en opgesteld. Hier worden alleen de richtingen naar het vorige punt en de volgende baak op de randverdeling afgelezen en genoteerd. Dit herhaalt zich tot men bij het nulpunt is aangekomen, hier wordt opnieuw ter controle het magnetisch noorden bepaald. Het toestel blijft op het nulpunt staan tot de kaarthoekhoofdrichting berekend is, daarna wordt deze met een baak in het voorterrein uitgezet en kan het KRT ingepakt worden. Er zijn natuurlijk meer meetmethodes mogelijk, de snelste wordt logischerwijs altijd gekozen.

Slot

In 1966 werd een rekenautomaat in gebruik genomen, die het eind van de rekenschijf en rekenmachine bij de veldartillerie inluidde. In 1968 maakte een gyroscopisch oriëntatietoestel zijn entree, zodat men niet meer van de magneetnaald afhankelijk was met al haar afwijkingen als er ijzeren voorwerpen in de buurt waren. Na 1969 werden de houwitsers zelfrijdend en was er sprake van snel verplaatsbare pantser-artillerie, waardoor het meten van veelhoeken met een KRT en een meetband een achterhaalde zaak werd. De waarnemers bij de frontlijn kregen in 1983 laser-afstandsmeters en in 1989 kwam het KRT G11 met een electro/optische afstandsmeter bij de terreinmeetdienst in gebruik, waardoor de meetband niet meer nodig was. In 1992 werd de terreinmeetdienst vrijwel overbodig door het invoeren van een meetvoertuig, dat was uitgerust met een meetsysteem. Dit systeem was gekoppeld aan de door het voertuig afgelegde weg vanaf een in coördinaten bekend punt. Alleen bij het eindpunt werd het KRT nog ingeschakeld om de kaarthoekhoofdrichting aan te geven.

In de jaren 80 waren er bij de legerleiding vergevorderde plannen om op afstand bestuurbare, onbemande vliegtuigjes (drones) aan te

schaffen om vijandelijke doelen te lokaliseren¹². Wanneer de artillerie tot de aanschaf hiervan is overgegaan is mij niet bekend (dienstgeheim?); wel stond er even voor de jaarwisseling 2009/10 in de krant, dat de overheid een met camera's uitgerust onbemand vliegtuigje van ong. 1.5 m. lang had ingezet om nieuwjaarsrellen in de gaten te kunnen houden. De conclusie dat deze vliegende detective bij de artillerie al lang werd ingezet, zal niet ver mis zijn. Gezien de niet te stuiten opkomst van plaatsbepalingssystemen m.b.v. Satellieten, lijkt mij ook de conclusie gewettigd, dat de in dit artikel genoemde instrumenten inmiddels op een enkele uitzondering na tot de geschiedenis van de veldartillerie behoren. Bijna al de genoemde instrumenten en vuurmonden van de Nederlandse Veldartillerie zijn te bewonderen in het museum op het terrein van het Artillerie Schietkamp in 't Harde op de Veluwe.

Martien van Zoeren

¹² De in het slot genoemde jaartallen en veranderingen zijn ontleend aan *200 jaar Rijdende Artillerie 1793-1993* van drs.B.Schoemaker & drs. J.P.C.M. Van Hoof, Den Haag 1993

SPROKKELLEN IN FAMILIENAMEN VAN EERSEL

Oude beroepen

Een tiental jaren geleden verscheen van mijn hand in de Rosdoek een drietal bijdragen over familienamen in Eersel. Het kunnen beschikken over een nagenoeg volledig bestand van de namen van de inwoners in 1995 maakte toen een vergelijking mogelijk met de gegevens van namen van de volkstelling 1947. Daarbij ging het in het bijzonder om de namenvariatie en de veranderingen daarin. Ook werd de Eerselse situatie vergeleken met die in Aarle-Rixtel, waarvan vergelijkbaar onderzoek beschikbaar was.¹³

Die opzet leidde er echter toe, dat het voor de artikelen verzamelde materiaal maar gedeeltelijk werd gebruikt, terwijl er veel meer over te zeggen geweest zou zijn. Dat gemis proberen we nu goed te maken met wat sprokkelingen uit het namenbestand.

“Beroep”: een veranderend begrip

Wat is een beroep? Het woord is betrekkelijk jong – de oudste vermelding is pas van 1642¹⁴ – maar een heldere, alles omvattende omschrijving is er eigenlijk nog steeds niet. Daarvoor heeft het in de loop der eeuwen te veel verandering ondergaan. De kortst mogelijke (maar zeker nog heel ontoereikende) omschrijving is wellicht: “een woord dat de beoefenaar van een bepaald beroep aangeeft”.

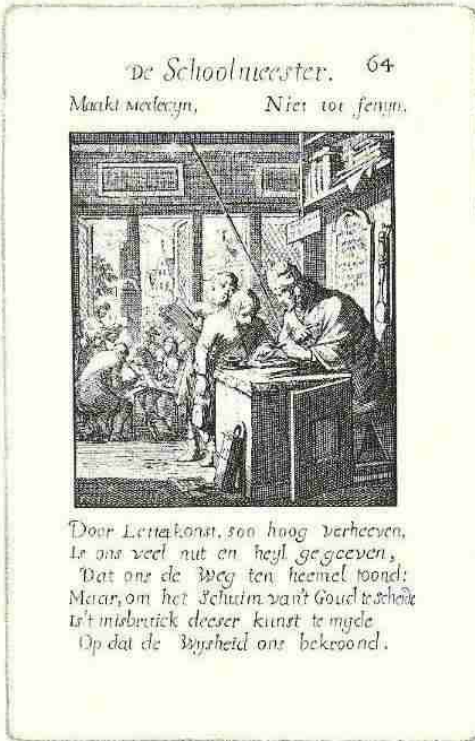
Ook nam de verscheidenheid in beroepen snel toe. De broers Johannes en Caspaares Luiken hebben met *Het Menselyk Bedrijf* (1694) misschien ook wel een zekere ordening willen aanbrengen in wat er in hun tijd zoal was. Hun “plaatjes met praatjes” gaan vooral over wat we nu ‘ambacht’ zouden noemen. Maar wie gebruikt dat woord nog in zijn dagelijkse taal?

¹³ Grielen Harrie, *Familienaamvariatie in Eersel 1947-1995*; Rosdoek nrs 92, 94 en 95, dec.1999 – sept.2000.

¹⁴ Sijs, van der Nicoline, *Chronologisch woordenboek; De ouderdom en herkomst van onze woorden en betekenissen*. Amsterdam-Antwerpen 2001, p.888.

En de ambachtsschool? Ook al lang verleden tijd!

Glasbergen kiest in de inleiding van zijn standaardwerk over beroepsnamen¹⁵ dan ook terecht voor een ruime opvatting, min of meer zoals het woord ‘beroep’ tegenwoordig gewoonlijk ruim wordt opgevat en gebruikt.

Tot ver in de 19de en zelfs nog begin 20ste eeuw bestonden in Nederland slechts een beperkt aantal “grote steden” en talloos veel kleine, agrarische gemeenschappen. Met name daar waren een beperkt aantal basisberoepen: boer, molenaar, bakker, slager, maar ook timmerman, schoenmaker, kleermaker, smid, metselaar of dakdekker.

Zulke algemene, voor elke woonomgeving belangrijke beroepsbezigheden, die eigenlijk ‘van alle tijden’ zijn, hebben

geleid tot een veelheid van ermee verwante familienamen.

Die vind je dan ook in heel Nederland in flinke aantallen in bij voorbeeld: Boer, in Bakker / Becker (soms met de, den of van den erbij), in Snijder(s) of Snieder(s), maar ook in Schneiders en alle

¹⁵ Glasbergen, J.B., Beroepsnamenboek; Beroepsaanduidingen voor 1900 in Nederland en België. Amsterdam- Antwerpen, z.j.

varianten die qua spelling maar te bedenken zijn. Met Eerselse familienamen is het niet anders.

Ook hier heel gewoon

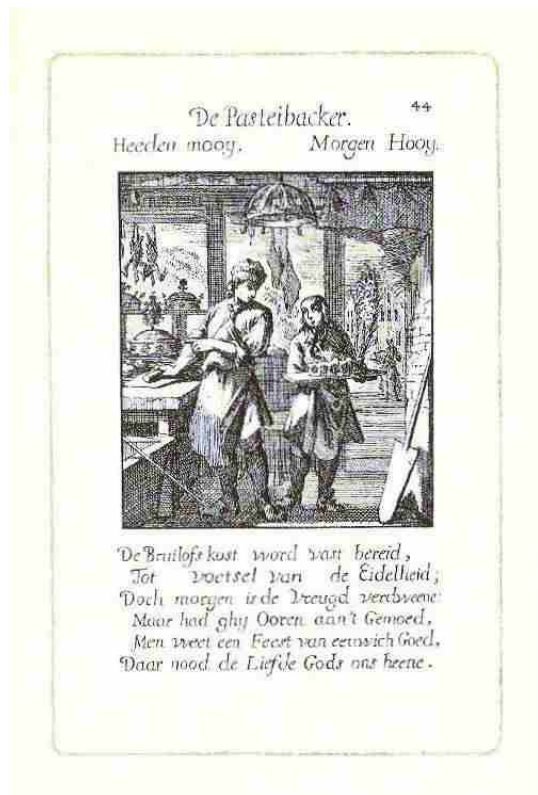
In mijn artikelen over familienaamvariatie in Eersel signaleerde ik al een aantal namen die hier erg frequent voorkomen: Castelijns (113x), Smets, Smits en mogelijk ook Smetsers (samen 110), Kuijpers/Cuijpers (58), K/Cremer(s), en Smolders/Smulders, elk met 47x . Ook Scheepens/Schepers (17) en Dekkers (15) wijzen mogelijk op een vroeger beroep. Het is maar een greep.

Aan die ‘alledaagse’ beroepsachternamen zijn voor Eersel nog wel enkele toe te voegen:

Bakker in allerlei vormen (26x), Brouwers (8) en (de) Brouwer (8) bij voorbeeld. Dit betekent niet, dat de voorouders van de huidige naamdragers dat beroep allemaal echt hebben uitgeoefend.

Hetzelfde geldt voor de namen

Bouman/Bouwman(s) en Ackermans/Akkermans die samen 11x in Eersel voorkomen. Het zijn gewone benamingen voor boer of boerenknecht die al heel lang bestaan.’ Ter illustratie uit 1582: “De ghereetschap ende instrumenten vanden Ackerman . . . de seysens

om te picken: de vleghers om te dorsschen . . .”¹⁶

Behalve Smolders/Smulders komen we hier ook tegen Smeulders (1), Mulder[s] en Meulemans, elk 3x, die natuurlijk net zo goed bij de molen hun oorsprong hebben. De al genoemde Snieders/Snijders (14) met varianten (2) wijzen op een voorgeslacht van kleermakers. In de tijd dat veel mensen nog zonder vaste familienaam door het leven gingen – zonder “van” zei men ook wel – werd de beroepsnaam wel aan de eigennaam toegevoegd ter voorkoming van misverstand: zo stond Heynric den Ackerman tegenover Heynric den Poorter. Latere generaties gingen die oude toevoeging dan als geslachtsnaam gebruiken: Ackerman(s) of (De) Poorter. Vooral wanneer een (voor)vader een functie van zeker eer of aanzien had bekleed, wilde men daarmee wel graag wat langer mee pronken door het in de familienaam op te nemen. Schout(s)en of Schoolmeester(s) als achternaam zouden daar in oorsprong wel eens mee te maken kunnen hebben . . .

Beroep verdween, bijzondere naam bleef

Na de ietwat boosaardige veronderstelling in het voorgaande, moet gezegd worden dat het in overgrote deel van de gevallen natuurlijk absoluut niet geldt. Een vroeger beroep blijft dan met ere aanwezig en verbindt als het ware het heden nog zichtbaar met het verleden. Het Eerselse familienamenbestand uit 1995 heeft daar ook veel voorbeelden van. Het gaat dan nooit om grote aantallen, meestal enkele, soms maar één. Bijzondere ambachten of specifieke vaardigheden, inmiddels al lang verdwenen, zijn dan nog in de naam behouden gebleven.

Raaymakers/Raymakers (21) komt het meeste voor. Het is de Brabantse vorm van de deftiger Rademaker(s), die in Eersel ook nog enkele malen voorkomt. Het oude beroep van de wielenmaker gaat erin schuil. DeBrabandere, wiens werk¹⁷ onmisbaar is in de familienaamkunde, geeft een bijna eindeloze opsomming van

¹⁶ Glasbergen, p.39

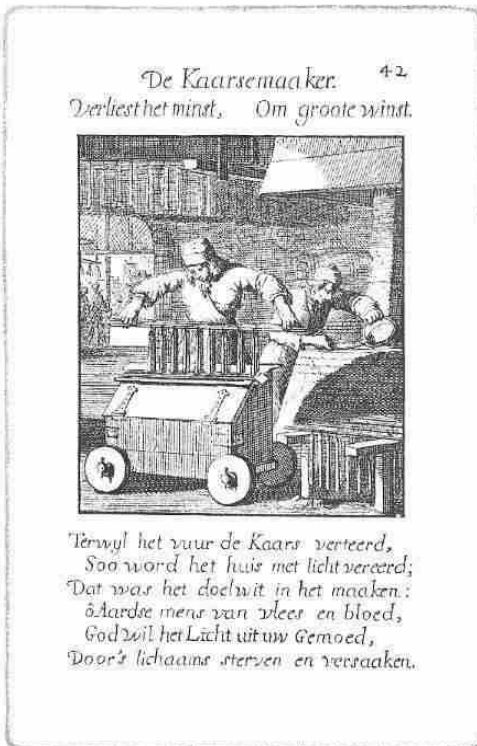
¹⁷ DeBrabandere Frans, Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk. Grondig herziene en vermeerderde uitgave m.m.v. Peter De Baets. Amsterdam-Antwerpen z.j.[2003].

spellingvarianten voor deze naam. Vaak moest een gezel ook werkelijk en zelfstandig een wiel maken alvorens zich meester te mogen noemen.

Met Karsmakers(3)/Kerssemakers(5) is iets anders aan de hand. Niet alleen in veel vormen voorkomend net als de vorige, maar ook omdat

er twee oude beroepen mee gemoeid kunnen zijn: dat van de kaarsenmaker of misschien ook dat van de karrenmaker. Het laatste is mogelijk minder vaak een apart beroep geweest, omdat ook de timmerman de opbouw van een kar voor zijn rekening kon nemen.

Dekker(s) en Leijdekker(s) vinden we in Eersel samen meer dan 20x, maar ook hier is er verschil. De eerste werkte bij het dak dekken met riet, of in armere streken ook met stro, de ander gebruikte lei, een kostbaarder

materiaal dat in meer stedelijke omgeving thuis hoort.

Dan zijn er nog de Ketelaars (6) van wie de voorouders wellicht ketels maakten of repareerden, een bijna onmisbaar vak voor boeren en burgers van vroeger.

De Stoeldraaijers (2) horen daar een beetje bij, al zullen ze hun ambacht wel in een werkplaatsje hebben uitgeoefend.

Wat minder uitgesproken qua aantal, maar toch heel herkenbaar aanwezig zijn de Bollebakker (1) en de Koekebakker (1). Glasbergen kent de eerste als beroep. Het is de maker van platte, ronde (witte)broden en er is zelfs ook nog een bollebuisjesbakker geweest, die poffertjes leverde. Er zijn ook nog een paar Steenbakkers(2), maar die zijn van een andere orde!

En het landleven is er ook

Ten slotte nog enkele bijzondere namen uit het Eerselse met min of meer agrarische herkomst. Voorop staan de Hoppenbrouwers (4) en misschien hoort daarbij ook de Hopmans (1). Ooit zorgden die voor de hop, die het bier een pittiger smaak moest geven. Namen met 'gruit' die in feite op hetzelfde wijzen, komen we hier (meer?) tegen.

Wat we in het ruime kader van 'landbouw' wel hebben gevonden, zijn een aantal echte Kraay/ijvangers (10), een paar Snepvangers (2) en een enkele Hoendervanger (1). Voeg daar dan maar bij de Ottevanger (1) de Hooijmaijers (1) en De Bie (6)/Biemans (1). Deze laatste vangt natuurlijk niet echt bijen, maar houdt ze wel. Op de eertijds uitgebreide heidevelden om ons heen niet slechts een bezigheid, maar bron van inkomsten toen de honing dé zoetstof bij uitstek was.

Over die Hooijmaijer(s) hoeven we niet lang te denken, over de Otte(r)vanger eigenlijk ook niet. Wat wel bijzonder is, de samenstelling met –vanger is betrekkelijk jong (19de eeuw). De naam Otterjager komt al in de 15de eeuw voor. Op het dier werd indertijd gejaagd om zijn huid en omdat hij een gevaar was voor de visstand in de rivieren.

Dat brengt ons bij de laatste drie ‘vangers’: ook de kraai was (en is) schadelijk voor de boer en moest gevangen worden, net als trouwens de snep of snip, een loopvogel die met netten verschalkt wordt. De naam komt vanaf de 18de eeuw voor als familienaam.

Hoendervangers hoeven in het algemeen geen schadelijke dieren te bestrijden of uit de weg te ruimen. Hoewel de naam al betrekkelijk vroeg (15de) als zodanig voorkomt, is de herkomst ervan toch niet heel duidelijk. Mogelijk duidt die iemand aan, die op het erf of elders de kippen vangt voor de markt of voor de slacht.

Omwille van de leesbaarheid van deze bijdrage heb ik me beperkt in het telkens weer verantwoorden van vindplaatsen. Dit betekent niet, dat ik bij het schrijven ervan niet dankbaar gebruik heb gemaakt van twee werken die beide al in de tekst zijn genoemd – DeBrabandere en Glasbergen – en waarvan in de voetnoten de exacte titelbeschrijving staat.

Wie in namen, hun herkomst, oudste vindplaatsen, betekenis en spellingvarianten belang stelt, laat staan: erover schrijft, kan helemaal niets zonder deze twee voortdurend onder handbereik te hebben. Van harte aanbevolen!

Harrie Grielen
oktober 2010

DE EXCURSIE NAAR GEEL

Op zaterdag 21 augustus vertrekken 15 leden van onze Heemkundige Studiekring voor een excursie naar Geel. Om 10 uur worden we bij het museum opgewacht door onze daggids mevrouw Magda Boons, die ervoor gezorgd heeft dat de koffie met vlaai voor ons klaarstaat.

In het Gasthuismuseum geeft de conservator in de kapel een boeiende uiteenzetting over het begin en het verloop van de verpleging van de zwakzinnigen in Geel, aanvankelijk alleen in de inrichting zelf en later ook in geschikte gezinnen in de gemeente. De kapel en de bouw en de verbouwing ervan, alsook de kostbare inventaris met retabel, schilderijen en beelden krijgen de volle aandacht. Daarna doorkruisen we het uitgebreide complex: de kamer voor de lichamelijk zieken, de rijke “Kapittel”-zaal, de apotheek met de ontelbare potten en glazen met geneeskruiden en allerlei andere geneesmiddelen en de zaal met de attributen van een arts uit vroegere dagen. De zusters die zich enige jaren geleden van het werk voor de zwakbegaafden hebben teruggetrokken, hebben gebouw en inventaris in de oorspronkelijke staat als museum afgestaan. Dit geldt ook voor

de overige afdelingen, de refter, de keuken en de slagerij, en verder het naaikamertje en het kamertje voor de interne dienstmeisjes.

Na een welgemeend hartelijk dank-u gaan we om 11.30 uur met onze daggids naar de Dymnakerk.

Magda Boons schetst ons in grote lijn de bouw van de kerk in de verschillende fasen. Hierna brengt ze ons, tot onze verbazing, naar het immense kerkhof, vooral naar een bijzonder gedeelte ervan.

Grafpaaltje voor de allerarmsten

Vanaf de jaren 1880 en volgende komen steeds meer patiënten uit Noordelijk Nederland voor zorg naar het alom bekende Geel; het zijn vaak protestanten, die na hun dood niet op een katholiek kerkhof begraven mogen worden. Dominee Van Dissel uit Bladel heeft de zielzorg voor deze mensen op zich genomen; naar hem is in de gemeente Bladel dan ook een straat vernoemd.

Tekstplaat bij de ingang van het Van Disselhuis

Uiteindelijk is het hem ook gelukt, een gedeelte van het kerkhof aan te kopen, zodat ook deze overledenen in de omgeving waarin ze lang gewoond hebben, hun laatste rustplaats kunnen krijgen. Verder maakt Magda ons erop attent dat de allerarmsten geen grafzerk maar een betonnen paaltje met een nummer erop kregen, opdat familie en bekenden toch de begraafplaats kunnen terugvinden.

In de kerk geeft de gids uitvoerig tekst en uitleg over de geschiedenis ervan. Oorspronkelijk heeft de kerk St. Maarten als patroonheilige, Maar Dymrna heeft hem verbannen naar het huidige kapelletje vlakbij. Alle aandacht gaat dan uit naar het praalgraf van Jan van Merode en zijn eega Anna van Gistel, naar het apostelretabel, het retabel van de pestheiligen, het passieretabel, de sacramentstoren en het St. Dympnaretabel en de vele schilderijen en beelden. Ook worden we gewezen op een deur, de deur waarachter zich het secreet

bevindt, d.i. de kluis waarin de kostbare documenten en het geld bewaard werden. Achter het hoofdaltaar staat een kostbare reliekkast op vier zuilen waarin grafresten van St. Dympna en haar leidsman St. Gerebernus rusten. Zieke bedevaartgangers moeten op blote voeten en op hun knieën er een aantal malen onderdoor kruipen om genezing af te smeken met de hulp van St. Dympna. Deze boetedoening wordt ook verwacht van de zieken die tijdelijk in de ziekenkamer verblijven die aan de zuidzijde aan de kerk is vastgebouwd. Zij mogen hier maximaal een noveentijd wachten tot ze in een gezin worden geplaatst.

Voor de lunch halen we de auto's bij het museum op en rijden naar het grote plein bij het gemeentehuis, vlak bij de historische markt. In "De Kruimel" heeft Magda ons voor € 6,- een heerlijke maaltijd besteld: lekkere tomatensoep, broodjes met kaas of vlees en koffie en thee naar believen. - Kom daar in Nederland eens om -.

Op de markt geeft Magda ons een kijk op enkele historische panden en leidt ons daarna in de St. Armandsparochiekerk binnen. Dit laatgotische gebouw met het barokke interieur heeft niet de rijke uitstraling van de St. Dympna-bedevaartskerk. We zien allerlei beelden en schilderijen. Magda wordt lyrisch, wanneer ze bij "haar" biechtstoel komt, zo lyrisch dat ze er een kleur van krijgt, want wat moet haar man Bert, de sleuteldrager in haar nabijheid, hiervan denken.

*Prachtige
beelden,
links de
Samaritaanse
vrouw en
rechts het
Christusbeeld*

“Je moet eens zien hoe gevoelig de Samaritaanse naar Jezus kijkt en hij, wat zeldzaam is, zijn gezicht niet afwendt.” Voor allen van ons is dit een nieuw gezichtspunt, door Pieter Valckx in de tweede helft van de 18^e eeuw bereikt.

We verlaten de kerk voor een kopje koffie in het “Bakhuis”, vlak bij het pand waarin eertijds de beroemde Latijnse school gehuisvest was. Dan lopen we naar het oude Van Disselhuis. In deze voor de Geelenaren “Protestantse tempel” kwamen vroeger de Protestantse, meestal Nederlandse patiënten bijeen onder de bezielende leiding van de dominee. De instelling had zulk een aanzien dat het Nederlandse Koninklijk huis vele jaren f. 150,- subsidie heeft gegeven aan de stichting. De laatste jaren dient het gebouw als oefenlokaal voor de leerlingen van de muziekschool.

We gaan terug naar het “Bakhuis”, praten gezellig over wat ons goed dunkt en drinken twee consumpties van “eigen” geld, want de excursie is goedkoper geweest dan gepland.

Magda krijgt haar dankjewel met envelop voor haar bijzonder leerzame en verzorgde excursie. Ook haar man Bert mag delen in de dank, want hij heeft ervoor gezorgd dat de kerken en het Van Disselhuis op tijd geopend en gesloten werden.

Wij hebben genoten van een zeer geslaagde uitstap, ook zonder bus voor de gezamenlijke reis. Zo’n excursie is voor herhaling vatbaar.

Kees Cornelissen

VINDPLAATS ROMEINSE BRUG en bijlen bij Kleine Beerze in Hoogeloon.

Zaterdag 17 juli 2010 om 10.00 uur was het bij restaurant de Gouden Leeuw in Vessem een hele drukte. Genodigden uit de hele streek verzamelden zich om de onthulling mee te maken van een bijzonder gedenkteken. Op een bijzondere plek en naar aanleiding van een bijzondere gebeurtenis. De plek namelijk waar in 2008 tien bijlen uit de Bronstijd gevonden zijn, in de omgeving van een Romeinse overgang (brug) met een daarlangs gelegen doorwaadplaats voor het vee.

Onder de aanwezigen waren wethouders van gemeentebesturen zagen we vertegenwoordigers van Waterschap De Dommel, Adviesbureau Raap, Karnavalsvereniging Hoogeloon, Brabants Heem, Heemkundeverenigingen, Werkgroep WELK (Werkgroep Erfgoed Landschap Kempenland) , Stichting 't Loons Heem en andere belangstellenden.

Werkzaamheden tijdens de opgraving

Met de schoolbus en de huifkar naar de Korstbroeken

Na de koffie of thee met iets erbij toog het hele gezelschap in een huifkar en een oude schoolbus richting Korstbroeken. De oud-karnavalsprinsen van Hoogeloon hadden al de neiging om hun volkslied in te zetten. Maar daar was het nog te vroeg voor. Het was al wel meteen een gezellige rit, waarbij de onderlinge verbroedering op gang kwam. De daarop volgende voettocht naar de bijzondere plek gaf aanvankelijk een wat somber beeld. De voor Hoogeloner Jan Janssen geplante boom bij de ingang van het mooie gebied, keek iedereen wat meewarig aan. Want hij had te weinig water gehad en was daarom niet in zijn beste humeur. Inmiddels heeft hij ook het leven gelaten.

Paddenpoel temidden van de meanderende Kleine Beerze

Aangekomen op de plek waar het stond te gebeuren, keken de initiatiefnemers van het hele gebeuren, Jan Roymans en Bart Beex wat benauwd rond. De sculptuur (monument) zou door hen onthuld moeten gaan worden, maar met droge kleren aan, zou het karwei niet geklaard kunnen worden. Als meest historische plaats was een plek midden in het water (paddenpoel), bedacht.

Toespraken

Geen officieel gebeuren zonder toespraken. Aan de hand van een keurig draaiboek kwam bijna iedereen aan de beurt. De aankondiging van de ceremoniemeester was duidelijk: bij de werkzaamheden rondom de aanleg van een ecologische verbindingszone in het dal van de Kleine Beerze, zijn in november 2008 in de bedding 10 bijlen gevonden uit de Midden-Bronstijd, ongeveer 3500 jaar oud. Archeologen spreken van een spectaculaire vondst, zo zei ceremoniemeester Frans Goossens.

Vanzelfsprekend beet archeoloog Jan Roymans, als leider van het project namens het Bureau Raab, de spits af. In een korte toelichting vertelde hij hoe de vondst in zijn werk was gegaan. Een meer bijzondere vondst dan de vondst in Voorhout bij Den Haag, zo zei hij. En hij motiveerde dit met voor iedereen te volgen taal.

Wethoudster mevrouw Joan Veldhuizen van de gemeente Bladel was in haar toespraak duidelijk in haar nopjes. Op heel technisch verantwoorde wijze gaf zij in alle spontaniteit aan dat ze trots was om als wethouder dit allemaal mee te maken. De moeite waard om deze unieke vondst ter plaatse vast te leggen, op een plek in de streek, zodat iedereen dit in al zijn eenvoud kan zien en beleven. Namens het dagelijks bestuur van het Waterschap De Dommel sprak de heer Ton Wegdam en vervolgens Jan G. Franken als bestuurslid van Brabants Heem. Ze waren allemaal even enthousiast. Marten Verbruggen, als directeur RAAP, zette uiteen wat het archeoloog zijn in zijn algemeenheid betekent en hoe men werkt. De door zijn bureau gedane vondsten gaven volgens hem aan dat archeologie mooi en belangrijk is. Frans Goossens dankte allen die het mogelijk maakten om het kunstwerk te realiseren.

Onthulling

Toen kwam het moment waarop Jan Roymans en Bart Beex (amateur-archeoloog en mede initiatiefnemer) lang gewacht hadden.

Jan Roymans en Bart Beex onthullen het monument

De officiële onthulling van het monument van kunstenaar Huub de Kort uit Bladel. Daarvoor moesten eerst de broekspijpen omhooggerold worden en toen konden ze aan het werk.

Onder luid applaus en passende muziek deden ze hun werk voortreffelijk, zij het dat Bart Beex met halfnatte broekspijpen naar huis moest. Intussen was het gaan regenen. Kaashapjes van de Ruurhoeve uit Hoogeloon werden rondgedeeld. Ivo Kanen van De Gouden Leeuw, toekomstig bierbrouwer, had niet een vat gewoon bier opengetrokken, maar had gezorgd voor een soort Koning Kyriëbier. De regen deed intussen zijn werk; men werd nat, tenzij men mocht schuilen onder de paraplu van de buurman of buurvrouw.

Stemming

De echte bijlenstemming ontstond in het samengaan van regen en bier al heel snel en daarmee ook de sterke verhalen over kabouters en Romeinse veldheren.

Intussen bevindt zich midden in de paddenpoel het kunstwerk, een toepasselijke sculptuur van 2 bijlen, die de vindplaats van de 10 bijlen moet markeren. Bovendien is een “bijl” als offer voor de goden in de poel geworpen om hen gunstig te stemmen voor eventuele andere vondsten die misschien nog ooit aan de oppervlakte gebracht zouden kunnen worden.

Voldaan toog na afloop iedereen weer huiswaarts. Een mooi initiatief is verwezenlijkt en de basis is gelegd voor nieuwe objecten. Jan Roymans vroeg hier aandacht voor, toen hij nog eens refereerde aan de vondsten van de bijlen en de plannen die bestaan om tot reconstructie van de Kaboutersberg te komen.

Leo Brok

Hoogeloon, september 2010

HEEMKUNDIG ALLERLEI

DE TIEN GEBODEN

Lang vóór het computertijdperk werd op de lagere school veel van buiten geleerd. Om dit geheugenwerk gemakkelijker te kunnen opslaan werd het op rijm gezet.
Zo ook de onderstaande Tien Geboden.

Bovenal: bemint één God.
Zweert niet ijdel, vloek noch spot.
Heiligt wel de Dag des Heren.
Vader-Moeder zult gij eren.
Doodt niet, geeft geen ergernis.
Doe nooit wat onkuisheid is.
Mijdt het stelen en bedriegen.
Mijdt de achterklap en 't liegen.
Weest ook kuis in uw gemoed.
En begeert geen ander's goed.

De redactie wil graag dergelijke rijmelarijen opnemen in de Rosdoek en zo bewaren. Kent u op rijm gestelde geheugensteuntjes en wilt u ze met ons delen dan kunt u ze kenbaar maken bij de redactie.
E-mailadres redactie: p.vermeulen40@upcmail.nl

Weet u nog bijzonderheden over uw bijdrage zoals; uit welke streek stamt het en uit welk jaar. Is er een relatie met een bepaalde religie, enz.?
Dit soort gegevens zouden we graag vernemen.

Kees Cornelissen

Hier kan ook uw advertentie staan !
Wilt u adverteren en tegelijkertijd de Heemkundekring steunen geef dat dan te kennen aan het bestuur.

**“Uitgeslapen
mensen kiezen
voor een betaalbaar
kwaliteitsmatras.”**

**UW BEDDENSPECIALIST
VANAF 1981**

**WONINGINRICHTING
DE WIN EERSEL**

ODRADA STRAAT 48 • TEL. 515016

CHINEES-INDISCH-RESTAURANT

美華酒家

"MEI WAH"

5503 BK VELDHOVEN
Burg. v. Hoofflaan 83-89
Tel. 040-2534732
Fax. 040-2547073

5615 AB EINDHOVEN
Leenderweg 86
Tel. 040-2117557

Dagelijks geopend van: 11.00-22.30 uur
Exclusieve accommodatie voor Uw:
partijen - familiediners - lunch of diner met
zakelijke relatie - personeelsavonden - etc.

de Muzenval

S.c.c. "de Muzenval" beschikt over diverse zalen die geschikt zijn voor vergaderingen, cursussen, bijeenkomsten, voorlichtingsavonden, workshops etc.

Ook heeft scc "de Muzenval" een theaterzaal met 350 zitplaatsen waarin alle faciliteiten aanwezig zijn voor uw bedrijfsvergaderingen of seminars.

Bovendien kunt u in de gezellig ingerichte foyer na afloop nog een drankje of hapje gebruiken.

sociaal cultureel centrum "de Muzenval"

Dijk 7 - 5521 AW - Eersel - Tel. 0497-515997 - info@muzenval.nl